
Zvukové kulturní dědictví v ČR a péče o něj

Část první

Michal Hora

7. 11. 2024

Motto:

*“V civilizovaných zemích je normální o
zvukové kulturní dědictví systematicky
pečovat.*

*U nás si toto musíme neustále
připomínat.”*

Cíl: stručný „průlet“ tématem.

1981- Fairlight CMI

ukázka 1, Jean-Michel Jarre – Magnetic Fields (1981)

90 let zpět ...1891 – fonograf v Čechách

Zemská jubilejní výstava 1891

Zemská jubilejní výstava 1891

Nejstarší zvukový záznam z předchozí fotografie (1891) **se nedochoval.**

V digitální formě je dostupný **nejstarší zvukový záznam v českém jazyce z roku 1901** (existující na jednostranné gramodesce zvané „berlinerka“).

ukázka 2, Frant. Pácal - Kde domov můj, nahráno ve Vídni (1901)

<https://soundcloud.com/discogg/kde-domov-muj?in=discogg/sets/kde-domov-m-j>

https://www.lidovky.cz/domov/kde-domov-muj-poslechnete-si-nejstarsi-dochovany-zaznam-ceske-hymny-z-roku-1901.A200213_152800_In_domov_pev

Aktualizace 10.2.2025: Fyzický nosič nyní uložen v Českém muzeu hudby.

E. BERLINER'S
GRAMOPHONE

Covered by English and
Continental Patents.

72640-H

Bohemian

14258 Tenor
D 22

Kde domov můj
spíváno od
Franz Pačal, K. K. Hofopernsänger
Wien.

Obsah – část první 7.11.2024

A1/ Typologie nosičů zvuku, základní pojmy a jednotlivé éry zvukového záznamu

A2/ Hudební průmysl s nosiči zvuku u nás

A3/ Přes 110 let sběru zvukového kulturního dědictví u nás

Obsah – část druhá 21.11.2024

B1/ Monografie *Archiv, který nebyl. Sto let pokusů o národní zvukový archiv* – stručné představení

B2/ Významné pokusy centralizovat péči o zvukové nahrávky a důvody neúspěchů

B3/ Současné instituce pečující o nosiče zvuku

B4/ Dosavadní průzkumy sbírek a dosavadní ochrana (resp.digitalizace)

B5/ Situace v zahraničí (instituce)

B6/ Co vše u nás nevíme, nemáme a neděláme v této oblasti

B7/ Jak dál? Národní zvukové centrum

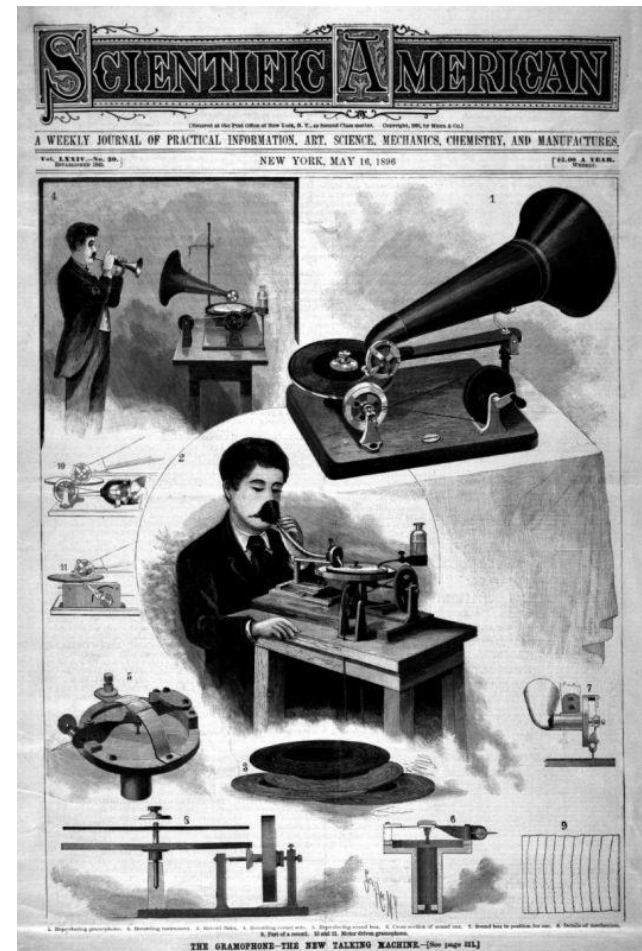
Odkazy na literaturu, zvukové ukázky a ukázky knih

Co je zvukové kulturní dědictví

- soubor zvukových dokumentů (nahrávek) jako součást národní kulturní identity tj. hudba, mluvené slovo, částečně jakékoli zvuky (stroje, lidská činnost ...)
- nahrávky na všech typech nosičů
- od nejstarších dob po současnost
- nahrávky i pouze v digitální formě
- související adekvátní přehrávací technika
- problematika tzv. „zlatého fondu“

A1/ Typologie nosičů zvuku, základní pojmy a jednotlivé éry zvukového záznamu

Akusticko- mechanická éra 1877 - 1925

Elektrická éra 1925 -1945

ukázka 3, Zajatý hlas (1939) – dokumentární film

<https://www.youtube.com/watch?v=6dmJIGWz24Q&t=25s>

Režie: [Jiří Lehovec](#)

Magnetická éra 1945 - 1975

Digitální éra od 1975

Pojmy – mnoho oborů, mnoho variant pojmů

- zvuková nahrávka, zvukový snímek, fonogram, zvukový záznam
- zvukový dokument
- gramofonová deska (tzv. standardní - šelaková i LP - vinylová a varianty)
- kompaktní disk/deska
- zvuková deska, audiodisk (v tom SD, LP, CD ...)
- MP3, WAW, FLAC etc.

[https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/zvukove dokumenty -
terminologicky slovník.pdf](https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/zvukove_dokumenty_-_terminologicky_slovník.pdf)
Moravská zemská knihovna

Nosiče zvukového záznamu

Existovaly a existují desítky různých experimentálních materiálů pro nosiče zvukového záznamu.

M.Kašpárek - Vývoj záznamových zařízení, čsp. Muzikus, URL, 2012 – 2014

Historické nosiče (cca do roku 1950):

- **fonografické válečky** (záznam do hloubky/šířky - grafofon, váleček: např. olověná trubka, cínová fólie, voskové válečky od 1888)
- **malé jednostranné gramodesky „berlinerky“** (záznam do šířky – desky z vosku, pryže, šelaku/červec lakový ad.)
- **standardní šelakové gramodesky**

Nosiče zvukového záznamu

Novodobé nosiče

- **magnetické pásy** (postupně od 30.let, nejdříve ocelové)
- **vícestopé magnetické pásy + magnetofon** (od 1948)
- **vinylové gramodesky** (od 1948)

ivysilani.cz, ČT art - dokument „Vinyl“ (2022)

- **magnetofonové kazety** (od 1963)
- **kompaktní disky** (od 1982)
- **digitální formát mp3 pro různé nosiče vč. tzv. streamování** (komerčně reálně cca 1999)

Chronologie historie nosičů zvuku

- **1860** - první záznam zvuku bez možnosti opakované reprodukce (Francie)
- **1877** - první mechanický záznam a reprodukce zvuku: T. A. Edison - **fonograf, fonogram a fonováleček** (1878 - první dodnes přehratelný záznam)
- **1877** - vynalezen uhlíkový **mikrofon** (E. Berliner, pro telefon)
- **1885** - novinka - záznam na váleček ne do hloubky, ale do šířky
- **1887** - E. Berliner patentoval **plochou desku z vosku**, záznam do šířky na jedné straně (1891 - dostupné berlinerovy gramofony, od 1896 desky ze šelaku)
- **1888 - 1913** „souboj“ fonografu a gramofonu
- **rozdílné užití fonoválečku a gramodesky**
- **1903 - 1905** start oboustranné šelakové desky
- **1910** konec výroby fonoválečků kromě firmy Edisona

Chronologie historie nosičů zvuku 2

- **1920** - patentován kondenzátorový mikrofon
- **od 1920 rozhlasová vysílání** např. Radiojournal 1923 (4. na světě)
- **20. léta** - v průmyslu přechod z mechanického na elektromechanický záznam (mikrofon a zesilovač) - revoluce v kvalitě (cca 1925)
- **1929** - končí komerční výroba fonoválek (specifické využití fonografů jako diktafon)
- **30. - 40. léta** - vrchol standardních šelakových desek
- **30. - 40. léta** - objev: magnetický záznam na pás
- **50. - 60. léta** - vinyly nahrazují rozbitné šelaky (LP, SP ad.)
- **50. - 60. léta** - vícestopý pás a magnetofon umožňují postupné "skládání" nahrávek (plus stereo zvuk) *ukázka 4, the Beatles - Tomorrow Never Knows / John Lennon (jaro 1966)*
<https://www.supraphonline.cz/album/418290-revolver/cd>

Chronologie historie nosičů zvuku 3

- **70. léta** - digitální technologie a záznam se vyvíjí
- **1977 - 1979** - první digitálně nahraná komerční alba (Japonsko, USA)
- **1980** - Sony a Philips společný standard pro CD
- **1982** - první CD nosič komerčně vyrobený
- **1983** - **Musical Instrument Digital Interface** - digitální rozhraní pro hudební nahrávky
- **1984** - první **DDD CD** album Peter Gabriel IV
- **1999** - digitální formát MP3 začíná pomocí programu Napster a následně přehrávačem iPod devastovat trh s CD, začíná sdílení po síti příp. přenos pomocí USB flash disku nebo poslechem iPod (**od 2001-2003**)
ivysilani.cz, ČT art - dokument „MP3, světová hudební revoluce“ (2018)
- **2005 - 2008** vznikají a začínají poskytovat služby streamovací platformy YouTube a Spotify

A2/ Hudební průmysl s nosiči zvuku u nás

- **1891** - fonograf na Zemské jubilejní výstavě (Výstaviště)
- **1891** - asi první, ale nedochovaná nahrávka na fonoválečku na českém území - Zemská jubilejní výstava
- **1901 - problematika první dochované nahrávky v českém jazyce**
- 1901 František Pácal - "Kde domov můj" - gramodeska "berlinerka"
- **1902** - obchodník Diego Fuchs : Václavské nám. (fonoválečky, gramodesky, nástroje, orchestriony ...)
- **1903** - nahrávky v USA pro krajany - fenomén Eduard Jedlička
- **1910** - vznik první české továrny na gramodesky (Střekov)
- **1910** - konec výroby fonováleček kromě firmy Edisona
- **1900 - 1920** - ústup fonováleček, gramodesky "vítězí"

- **20. léta** - roli hraje čs.rozhlas Radiojournal (vznik 1923 - 4. na světě, archiv od 1928) *ukázka 5, rozhlas, Sparta – Slavia (1931)*
<https://www.mujirozhlas.cz/cesky-olympijsky-vybor/sparta-slavia-151931-josef-laufer-1>
- **30. léta léta** - naše gramofirmy: Esta (1930), Ultraphon (1932)
a spolupráce Ultraphonu s rozhlasem Radiojournal
ukázka 6, rozhlas Norsko, V.Talich a ČF/OR, Pražský hudební máj - B.Smetana Má vlast (živě 5.6.1939 – vyd. Supraphon 2011)
- **1939 – 1945** - dramatická situace v protektorátu - nutné chránit národní zvukové památky (mj. vzpomínky Jan Valentini / Ultraphon)
- **1946** - znárodnění Esty a Ultraphonu - státní centralizované Gramofonové závody
- **1949** - nová značka GZ: lev s lyrou a název exportní firmy Supraphon
- **od 1949** - fenomén Divadel hudby a Jaroslav Šeda (posléze ředitel Supraphonu od 1953)
- **1951**- nový závod GZ Loděnice u Berouna (areál bývalé přádelny bavlny)

- **1952** - studia GZ Domovina, Rudolfinum a Lucerna vybavena magnetofony, **od 1952** - stovky nahrávek “klasiky” z Rudolfinu na mgf.pásech, nutno převést na kvalitní LP (25 či 30 cm) na vývoz
- **1951 - 1956** - “technologický boj” o vinyly v ČSR, první kvalitní LP až 1956, standardní desky šelakové výroba do 1963
- **1953** - začala vysílat Československá televize
- **od 1955** - EP a SP desky (vinyl, 45 ot./m.) nahrazují postupně v popu standardní šelakovou desku (přechodné období do 1963)
- **1958** - vznik Gramofonového klubu Supraphonu
- **1959** - první cena Grand Prix du disque pro Supraphon - L.Janáček : Liška Bystrouška nahraná roku 1957
- **1959** - jedna z prvních stereonahrávek: L.Janáček: Káťa Kabanová
- **1962** - první stereogramofony v ČSR
- **1963** - poslední vydaná standardní šelaková deska, reedice až do konce 60.let

- **1964** - první LP v čsl. popu J. Suchý Písničky (Československý spisovatel a GZ)
- **1967** - nakladatelství Panton začíná vydávat i gramodesky
- **80. léta** - digitální spolupráce - klasická hudba: Nippon Columbia / Supraphon
- **1988** - Gramofonové závody (GZ) vyrábějí první kompaktní disky
- **1992** - Supraphon privatizován, vznik a rozmach nových vydavatelů
- **90. léta** - technologie a stroje na výrobu vinylů v GZ zachovány
- **1998** - zvukový fond Supraphonu kulturní památkou ČR
- **2011** - digitální archiv a obchod s mnoha nosiči a digiformáty
www.supraphonline.cz
- **2023** - zakoupené možno na webu i “streamovat”

A3/ Přes 110 let sběru zvukového kulturního dědictví u nás

Osobnosti a instituce začínají schraňovat zvukové nahrávky (od cca 1910)

Tři linie vývoje - trvají dodnes:

1. linie specializovaná, vědecká (“zvukový obraz doby”) - odborné individuální nahrávání dle specializace
2. všeobecná provozní dle potřeb (rozhlas, televize, veřejné knihovny atd.)
3. všeobecná, systematická, archivní: zahrnuje archivaci i běžné “komerční produkce” zvukových nahrávek - vede k institutu “povinný výlisek (výtisk)”

První linie vývoje: Morava cca 1910

z knihy Vzaty do fonografu, vyd. 2012

USA 1916

Příklady institucionálních snah o sběr ZD

- projekt ***Lidová píseň v Rakousku*** (nahrávky 1909-1912)
- **ČAVU Fonografická komise** (1928-1938) nahrávací studio zajistil rozhlas - Josef Chlumský
- **rozhlas (Radiojournal)** (archiv od 1928) - Mirko Očadlík
- **gramofirmy Esta (1930) a Ultraphon (1932)** - 1946 znárodněny - Jan Valentini
- **Gramofonové závody posléze Supraphon** (vč. tzv. divadel hudby) (po roce 1946 resp. 1949) - Emanuel Uggé, Josef A. Háša

Příklady institucionálních snah 2

- **veřejné knihovny - diskotéky** (po roce 1947) - Olga Růžičková Sixtová
- **Národní ústav lidové kultury** (od 1956)
- **Národní muzeum (ZD od 1964, 1966-1995 povinný výtisk resp. výlisek)** - Jindřich Keller
- **Hudební informační středisko** (soudobá hudba, od 1964)
- **Česká televize** (resp. československá) (archiv od 1965)
- **Národní knihovna ČR (systematicky od 1996: povinný výtisk resp. výlisek)**, Moravská zemská knihovna a Vědecká knihovna v Olomouci a regiony

*ukázka 7, V. Mišík / F. Gellner / skupina Etc. –
Pomalu v revolver se ztrácí víra (živě jaro 1977)*

Připraveno pro přednášku v Národní knihovně ČR

KONEC PRVNÍ ČÁSTI

Michal.Hora@nkp.cz

Pro ukázky doporučujeme využívat:

www.supraphonline.cz

www.ivysilani.cz